

Maie PIHLAMÄGI\*

## EESTI VABARIIGI VALITSUSE TÖÖSTUSPOLIITIKA 1920. AASTATEL

Euroopa poliitiline kaart muutus Esimese maailmasõja tagajärjel märgatavalt. Kaks suurt impeeriumi — Austria-Ungari ja Venemaa — lagunesid ning nende asemele tekkisid uued iseseisvad riigid, sealhulgas Eesti Vabariik.

1918. aasta lõpust kuni 1920. aasta alguseni võitles Eesti oma iseseisvuse püsijäämise eest. Vabadussõja olukorras algas majanduse taastamine.

Ajutise Valitsuse põhitähelepanu oli pööratud põllumajandusele: maa-reformi väljatöötamisele ja elluviimisele ning toodangu suurendamisele. Selle kõrval toetas valitsus tööstusringkondade programmi pänduseks saadud veneaegse suu tööstuse täies ulatuses töölerakendamiseks.<sup>1</sup> Esmajärjekorras vajas lahendamist käibekapitali probleem, sest ettevõtetele puudusid vajalikud summad tegevuse kiireks elustamiseks. Väljamakstud tooraine ja kütus olid Venemaalt saamata jäänud nii nagu rahagi valmiskaupade eest. Erapangad olid majanduslikult nõrgad, sest suurem osa nende vahenditest deponeeriti enne sakslaste Eestisse tulekut Peterburi ja Moskva pankadesse ning hiljem natsionaliseeriti Nõukogude valitsuse poolt. Välisinvesteeringutele tööstusesse loota ei saanud, sest esialgu polnud kindel Eesti riigi püsijäämine. Rahaküsimuses tuli töösturitele appi valitsus, kes 1919. aasta veebruaris eraldas riigikassa nappidest vahenditest 10 mln. marga suuruse krediidi Kaubandus-Tööstusministeeriumile tööstuse toetamiseks.<sup>2</sup> Lühiajalise 7%-se laenuga loodeti tööstusele kiiresti jalad alla saada ja selle kaudu vähendada ka tööpuudust.

Töösturid kasutasid laenatud raha kütuse ja tooraine ostmiseks ning tööliste palga maksmiseks. Sellest rahast ei piisanud vabrikute ja tehaste täielikuks käimapanemiseks, ning et turuprobleem oli lahendamata, ei suutnud enamik ettevõtteid laenu õigeaegselt tasuda. Eesti Pank, kelle kaudu laenuoperatsioonid toimusid alates 1919. aasta maist, oli sunnitud laenu pikendama. See oli aga vastuolus Eesti Panga kui emissioonipanga põhikirjaga, mis nägi ette vaid lühiajalist, kuuekuulist laenuandmist likviidsete, s. t. kergesti sularahaks muudetavate tagatiste vastu. Kaldudes kõrvale oma peaausesandest — rahaliikumise korraldamisest ja rahakursi kindlustamisest, muutus pank majanduse põhifinantseerijaks.

Arvestades riigikulude suurt ülekaalu tuludest, asetas 1919. aasta novembris ametisse kinnitatud peaminister Jaan Tõnissoni valitsus lootused tööstuse jaluleseadmiseks erakapitalile ning väliskapitali juurdeõmbamisele. Kontsessioonide andmisega välismaalastele kavatseti põlevkivitööstust arendada, et lahendada kiiremini kütusekriisi. Tööstuse elustamiseks oodati töösturite omapoolse initsiatiivi ülesnäitamist ja aktiivset tegutsemist otsesidemete loomisel välismaailmaga tooraine ja krediidi hankimiseks ning kaupade turustamiseks.<sup>3</sup>

\* Eesti Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. 200101 Tallinn, Rüütli 6. Estonia.

<sup>1</sup> Maanõukogu protokollid 1917—1919. 1. koosolekust 1. juulil 1917 78. koosolekuni 6. veebruaril 1919. Tln., 1935, 339, 340.

<sup>2</sup> Vabariigi Valitsuse koosolekute protokollid, 1919, 28. veebr., nr. 82, p. IV. Riigikassa vahendid moodustasid sise- ja välislaenust ning 1918. aasta detsembris käibele lastud Eesti marga emissiooni suurendamisest.

<sup>3</sup> Asutava Kogu protokollid. 2. istungjärk 1919, prot. nr. 83, märtsi 1919, 2439—2439.

1919. aastal peamiselt tekstiilivabrikute ja välisfirmade vahel sõlmitud üksikud kompensatsioonilepingud ei suutnud tööstuse üldist seisukorda parandada. Eesti marka ei tunnustatud maksevahendina välisriikides, vahetuskaua aga nappis. Esimese maailmasõja tagajärjel valitses kogu Euroopas tööstusliku tooraine, toiduainete ja valmiskaupade puudus. Vajadus säilitada olemasolevad varud oli põhjustanud enamikus Euroopa riikides, sealhulgas Inglismaal, endisel vabakaubandusmaal, piirangute sisseseadmise väliskaubanduses.<sup>4</sup> Eestis kehtis väliskaubanduse riiklik monopol 1918. aasta novembrist. Sisse- ja väljavedu toimus lubade-litsentside alusel.

Tööstuse täielikku jaluleseadmist seostati Vabadussõja lõppemisega. Kauaoodatud päev saabus 2. veebruaril 1920, kui Tartus kirjutati alla rahulepingule Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel. Eesti Valitsuse majanduspoliitika oluline saavutus oli majandusvahekorra reguleerimine suure idanaabriga. Rahulepingu XVI artikkel nägi ette kaubavahtuse kohest alustamist enamsoodustuse põhimõttel ning läbirääkimiste laua taha istumist kaubanduslepingu sõlmimiseks. Nõukogude valitsus tunnustas Eesti Vabariigi omandiõigust Eesti territooriumil asuvatele tsaariaegsetele tööstusettevõtetele, asutustele ja organisatsioonidele ning kohustus nende Peterburi ja Moskva pankades hoiul olevad aktsiad üle andma Eesti Valitsusele.<sup>5</sup>

Vastavalt sellele kohustusele anti Eesti valitsusele üle aktsiaid ja obligatsioone 16,3 mln. kuldrubla väärtuses. Tsaariaegsete tööstusettevõtete (tselluloositehas «Waldhof», Vildenbergi nahavabrik, «Volta», Balti Puuvillamanufaktuur, Vene-Balti, Bekkeri ja Noblessneri laevatehas, E. Johanson paberivabrik, Aseri tsemenditehas, R. Mayeri keemiates, Põhja paber- ja puupapivabrik, Narva linamanufaktuur, Port Kunda tsemenditehas) aktsiaid oli nende hulgas 13 mln. kuldrubla ulatuses. Kuni väärt-paberite endistele omanikele tagasiandmise seaduse vastuvõtmiseni Riigikogus 1928. aastal olid aktsiad Vabariigi Valitsuse valduses. Omandiõigus suuremale osale aktsiatest ei selgunud ning need jäidki Eesti Vabariigi omandiks.<sup>6</sup> Lisaks aktsiatele sai Eesti sõjakahjude katteks Venemaalt 15 mln. kuldrubla. Aastail 1920—1922 peeti läbirääkimisi ka enne sakslaste tulekut Eestist Venemaa sisekubermangudesse evakueeritud sisse-seadete tagastamiseks vabrikutele ja tehastele, kuid need lõppesid edutult.

Et Tartu rahuleping tegi Eestist pooleks aastaks (kuni analoogiliste Venemaa—Leedu ja Venemaa—Läti rahulepingute sõlmimiseni) ainukese lüli Venemaa ja ülejäanud maailma vahel, muutus Tallinn Vene legaalse ja illegaalse kaubanduse vahenduskeskuseks. Tallinnas tekkis kaubandusboom, sajad kodu- ja välismaised kaubandusfirmad alustasid oma tegevust, sest oli säilinud sõjaeelne ettekujutus Venemaast kui maailma ühest tähtsaimast teravilja ja tooraine eksportijast ning tööstussaaduste importijast. Kuigi enamik lääne ärimehi tõsiselt investeringuid Eesti tööstusse teha ei julgenud, rentis Inglise firma Becos Trader 1920. aasta veebruaris Vene-Balti laevatehase kolmeks aastaks, lootuses saada Venemaalt tellimusi ning sel moel edendada oma konkurente Venemaa turu vallutamisel. Aasta, mis oli alanud unistustega Venemaa turust kui kullaaugust, lõppes nii lääne ärimeste kui ka Eesti töösturite illusioonide tunduva kahanemisega. Selgus, et Venemaa turg, millelt nii palju oodati, oli piiratud maksuvõimega ning monopoliseeritud riigi poolt. Eesti finantsolukord aga ei võimaldanud anda kaubakrediiti.

Eesti siseturg oli mahult liiga väike, et tarbida kogu tsaariaegse suur-tööstuse toodangut. Pealegi ei vastanud masstoodang ja poolfabrikaadid,

<sup>4</sup> Lewis, W. A. Economic Survey 1919—1939. London, 1970, 21.

<sup>5</sup> Riigi Teataja, 1920, nr. 24/25, 194, 195, 197—199.

<sup>6</sup> Valitsusasutuste tegevus 1918—1934. Tln., 1934, 126; III Riigikogu protokollid. 4. istung-järk 1927, prot. 94, veerg 144—146; Riigi Teataja, 1926, lisa nr. 47, 897—928.

millele Eesti tööstus oli ülevenemaalise tööjaotuse raames spetsialiseerunud, Eesti tarbija nõudmistele. Teiselt poolt polnud töösturid madala margakursi tõttu huvitatudki toodangu müümisest Eesti siseturul.

Eesti kaupade realiseerimine lääneturul ei tulnud samuti kõne alla, just hinna tõttu. Pärast Esimest maailmasõda valitses Euroopas kauba puudus ning seetõttu püüti kokku osta kõike hinnast hoolimata. Tagajärjeks oli hindade väga kiire tõus, mis jõudis kulminatsiooni 1920. aasta mais. Selleks ajaks oli Euroopa turg ookeanitaguste maade abiga kaupadest üleküllastunud ning hinnad hakkasid langema, alanedes järgneva kahe aasta jooksul poole võrra.<sup>7</sup> Tooraine oli ostenud buumi ajal, kui hinnad olid kõrged ning toodete müümine omahinnast mitu korda odavamalt oleks kapitalinappuses vaevlevale tööstusele tekitanud tohutut kahju.

Venemaa siseturuga orgaaniliselt seotud tsaariaegne suurtööstus jäi lootma sealse olukorra paranemisele ning asus seniks kaupu peamiselt lattu tootma. Niisugune olukord ei saanud juba majanduslikel kaalutlustel lõputult kesta. Pealegi tõi see endaga kaasa sotsiaalsete pingete teravnemise, sest turu puudumise tõttu vähendati tootmist ja vallandati töölisi. Turuküsimuse lahendamine muutus eluliselt vajalikuks.

Kuigi valitsusel ja tööstusringkondadel säilis 1921. aastal lootus Venemaa turu avarumisele, alustati tasapisi tsaariaegse suurtööstuse ümberkujundamist siseturu vajaduste rahuldamiseks ning ekspordiharude (tekstiili-, paberi-, tsemenditööstus) profileerimist lääneturgudele. See tähendas nii toodangu nomenklatuuri kui ka kvaliteedi muutust, mis tuli saavutada tootmise ümberkorraldamisega ning sisseseade uuendamisega.

Tsaariaegse tööstuse ümberkorraldamise kõrval oli vaja arendada ka rahvuslikku tööstust. Kaubandus-Tööstusministeerium, kes oli 1918. aastal ellu kutsutud tööstust suunama ja organiseerima, võttis rahu saabudes käsile siseturu tühjuse probleemi ning seadis ülesande rahuldada suurem osa siseturu vajadustest kodumaiste tööstuskaupadega. Tööle oli vaja rakendada kõik seisvad tööstusettevõtted ning rajada uusi, arvesse võttes siseturu tarbijate nõudeid ning kohalikku tooraine- ja kütusebaasi. Et Eestis oli algusest peale võetud eesmärk saada vabakaubandusmaaks, siis pidid tööstusettevõtted olema siseturul konkurentsivõimelised. Selle tagamiseks töötati välja järgmine abinõude süsteem: tehaste sisseseaded viia kaasaja tehnilisele tasemele; parandada tootmise juhtimise organisatsiooni; koonduda tootmisprintsiiibil liitudesse, mis võimaldaks soodsamatel tingimustel toorainet ja krediiti hankida; luua eraldi krediidiasutused suurtööstuse ning väike- ja kesktööstuse jaoks; tõsta väliskapitali huvi tööstuse vastu; kanda hoolt töötajate kutsealase väljaõppe eest, organiseerides õppetöökodasid ning tehnilisi kursusi; tõsta tööviljakust.

Üks olulisi põhimõtteid, mida rõhutati, oli vajadus lõpetada kohaliku tooraine eksportimine ning seda kasutada kohapeal toodete valmistamiseks siseturu jaoks.<sup>8</sup>

Kaubandus-Tööstusministeeriumi õhutused uute ettevõtete rajamiseks siseturu vajadusi arvestades ei jäänud tagajärjeta. Seda enam, et Eestisse saabunud optandid tõid kaasa varandusi, mis võimaldasid ettevõtlust arendada, ka riik pakkus omalt poolt ettevõtete asutamiseks krediiti. Kehitiv maksusüsteem soodustas kapitali kogumist. Riikliku põlevkivitööstuse loomine ning põlevkivitoodangu suurenemine lõid eelduse tööstuse kütusekriisi lahenemiseks. Kaubanappus maailmaturul ja tühi siseturg vallandasid ettevõtete asutamispalaviku (tab. 1), mis kestis 1924. aastani, ning aitasid kaasa ülioptimistliku meeoleolu kujunemisele Eesti tööstuse arengu suhtes.

1921. aasta algul kaotas Vabariigi Valitsus litsentsisüsteemist tingitud kitsendused väliskaubanduses ning kehtestas tööstuse arengu soodusta-

<sup>7</sup> Lewis, W. A. Economic Survey, 20.

<sup>8</sup> Eesti Riigiarhiiv (ERA), f. 73, n. 1, s. 1253, l. 343, 344.

miseks kõrged kaitsetollid. Litsentsisüsteemi kaotama mõjutas lisaks kaupmeeste nõudmisele ka 1920. aasta oktoobris Brüsselis rahvusvahelisel konverentsil vastuvõetud soovitus kõrvaldada maailmakaubandusest piirangud litsentside näol. Valitsuse samm ei leidnud poolehoidu mitte kõigis tööstusringkondades. Börsi Komitee ja Kaubandus-Tööstusministeeriumi tööstusosakond, lähtudes Eesti segasest majandusolukorrast, pidasid litsentsisüsteemi kaotamist ja tööstust kaitsvate kõrgete tollide sisseseadmist enneaegseks. Nad küll ei eitanud kaitsetollide vajalikkust, kuid nende arvates oleks pidanud esmalt põhjalikult kaaluma, mil määral tööstus kaitset vajab.<sup>9</sup>

Kõrgete kaitsetollidega lootis valitsus säästa tööstust välismaisest konkurentsist ning soodustada kapitali akumulereerumist. Tööstuselt oodati panust siseturu varustamisel mitmekesiste kaupadega, et vähendada nende importi ja kokku hoida valuutat. Üsna levinud oli seisukoht, et kõik tooted, mille valmistamiskulud ei lähe kallimaks kui 20% vastava imporditud kauba maksumusest, tuleb valmistada kodumaal. Üks selle seisukoha toetajaid oli Põllumeestekogude esindaja, Riigikogu saadik Johan Laidoner.<sup>10</sup> Teistsuguse seisukohaga tuli osa tema parteikaaslasel välja ajalehes «Kaja», kus kritiseeriti tööstuse arendamist tollikaitse varjus ja astuti välja nende tööstusharude arendamise vastu, mille toodangut oli võimalik välismaalt odavamalt osta.<sup>11</sup> Nende arvamust aga arvesse ei võetud.

Et kapitali akumulatsioon oli aeglane, siis laenati tsariaegse tööstuse ümberkorraldamiseks ning uute ettevõtete asutamiseks vajaminev raha Eesti Pangast. Viimane laiendas 1922. aastal oma tegevust, avades osakonnad peale Tallinna ka teistes linnades. Erapangad krediteerisid tööstust vähe, sest nad olid ise majanduslikult nõrgad ning laenasid oma tegevuskapitali Eesti Pangast. Pealegi oli erapankade laenuprotsent (13—18) märkimisväärselt kõrgem Eesti Panga kui riigipanga laenuprotsendist (7,5).

Kasvatat nõudmist krediidi järele rahuldati emissiooniga. Eesti Pangast väljaantud majanduslaenude hulgas oligi tööstuslaen esikohal, moodustades üle 40% kõigist laenudest (tab. 2).

Tabel 1

Tööstusettevõtete arv  
Eestis aastail 1920—1925\*

Aasta	Suur- tööstus- ettevõt- teid (üle 20 töö- taja)	Kesk- ja väike- tööstus- ettevõt- teid (alla 20 töö- taja)
1920	122	2688
1921	164	2853
1922	198	2741
1923	246	2780
1924	279	2310
1925	252	2018

\* Eesti arvudes 1920—1935. Tln., 1937, 110.

Tabel 2

Eesti Panga laenud (mln. marka)\*

Aasta (seisuga 31. det.)	Kogu- laen	Tööstus- laenud	Tööstus- laenude osakaal (%)	Laenude dünaamika	
				Üldse	Töös- tuslae- nud
1921	1355,4	592,4	43,7	100	100
1922	2810,2	1276,7	45,4	207	216
1923	4425,9	2034,2	46,0	326	343
1924	4702,7	2107,2	44,8	347	356
1925	5563,6	2420,0	43,5	410	408
1926	5731,6	2524,6	44,0	423	426
1927	5662,1	2609,8	46,1	418	440

\* Eesti Majandus 1938. a. Eesti Panga aastaraamat. Tln., 1939, 27.

<sup>9</sup> ERA, f. 73, n. 1, s. 1340, l. 34.

<sup>10</sup> I Riigikogu protokollid. 3. istungjärk 1921, prot. 44, veerg 181, 182.

<sup>11</sup> Kaja, 1921, 8. mai.

Riigi toetus krediidi näol oli tööstusele vajalik, kuid krediidi andmisel ei kaalutud, kas üks või teine laen on otstarbekas ja kas ettevõtte suudab oma võlakoormat kanda, laenude tagasisaamisele pöörati vähe tähelepanu. Suur osa laenudest olid illikviised, s.t. tagatiseks olevaid vabrikute ja tehaste tootmishooneid ning sisseseadeid oli võimatu vajaduse korral kiiresti sularahaks muuta.

✓1923. aasta kevadel oli lõppemas tsaariaegse suurtööstuse (välja arvatud laevaehituse) ümberkorraldamise ajajärk, kuid eluliselt vajalik välis-  
turgude küsimus oli lahendamata. Lõplikult sai selgeks, et Venemaa turuga selle maksujõuetuse ja riikliku monopoli tõttu väliskaubanduses arvestada ei saa.<sup>12</sup> Teistel turgudel seisib tee sillutamine alles ees. Kaubanduslepingud, mis garanteerisid kindla turu soodustatud tingimustel, olid Eestil sõlmitud vaid Inglismaa, Soome, Prantsusmaa ja Ungariga. Kaitsetollide varjus oli asutatud suurel hulgal tubakatooteid, šokolaadi, küpsiseid ja kompekke, seepi ja küünlaid tootvaid ettevõtteid ning nende toodangu realiseerimisega väikesemahulisel Eesti siseturul tekkis raskusi. Siseturg näitas küllastumise tundemärke, sest ei suudetud ära müüa ka kõiki kaupu, mida välismaalt, eriti Saksamaalt oli Saksa marga langemise ajal väga odavalt kokku ostetud Eesti Pangast laenatud valuuta abil. Kuna kaupmeeste raha oli impordi all kinni, müüsid tööstusettevõtted neile kaupa võlgu. Vajaliku käibekapitali saamiseks aga palusid omakorda laenu pangalt. Väliskaubandusbilansi pidev passiivsus ja majanduslaenude suurenemine emissiooni arvel viisid valuutatagavarade vähenemisele ning 1922. aasta teisel poolel stabiliseerida õnnestunud marga kursi langemisele. 1923. aasta kevadel ilmnesid rahanduses kriisitunnused.

Valitsusega opositsioonis olnud sotsiaaldemokraatide arvates oli sellise olukorrani viinud valitsuse vale tööstuspoliitika. Nad mõistsid Riigikogus hukka valitsuse tolli- ja maksupoliitika, eriti rõhu asetamise kaudsetele maksudele ja varandusmaksu puudumise. See oli võimaldanud üksikutele rikastuda, mitte aga kogu rahvamajandust tõusuteele viia.<sup>12</sup> Nikolai Kõstner, toetades vabakaubanduse printsipi, kritiseeris tema poolt toimetatud tööstuse, kaubanduse ja rahanduse ajakirjas «Eesti Majandus» tööstuse kaitsmist kõrgete tollidega ning tegi valitsusele ettepaneku need kaotada ja arvestada edaspidises tollipoliitikas vaid riigikassa huve. Ta oli seisukohal, et Eesti suurtööstus, välja arvatud laevaehitus, on konkurentsivõimeline nii sise- kui ka välisurul ning ei vaja tollikaitset. Teisalt juhtis ta tähelepanu asjaolule, et just tänu kõrgetele kaitsetollidele on Eestis asutatud tuhandeid väikeettevõtteid, mille tähtsus rahvamajanduse eduka arengu seisukohalt on küsitav, sest nende tööviljakus on madal ja toorainekulu suur. N. Kõstner ei pidanud majanduslikult õigeks kaitsetollide abil sissevedu kunstlikult piirata ning ise kõike kallilt valmistada.<sup>13</sup> Rahanduskriisist ülesaamiseks soovitas ta Eesti Pangal «lahtiunustatud krediidikraan» kinni keerata.<sup>14</sup> Ajakirjas «Eesti Majandus» avaldatud artiklis «Meie majanduslisest kriisist» leiti, et krediidikraani kinnikeeramist on üksi vähe, revideerimist vajab Eesti Panga ja erapankade kogu senine laenupoliitika, mis on toetanud elujõuetuid tööstusettevõtteid järjest suurenevate laenudega.<sup>15</sup>

Rahaminister Georg Vestel teatas 6. septembril ajakirjanikele antud intervjuus, et Eestis külvatakse ilmaasjata paanikat, sest marka ei ähvarda mingi katastroof, kuna ringluses olev 3,8 mlr. marka on riigikassa poolt

<sup>12</sup> II Riigikogu protokollid. I. istungjärk 1923, prot. nr. 20, veerg 723—732; ERA, f. 80, n. 1, s. 1262, l. 10—12.

<sup>13</sup> *Homo oeconomicus* [N. Kõstner]. Mõned teesised ja ääremärkused meie tollipoliitika suhtes. — Eesti Majandus, 1923, nr. 12, 178—180; *Homo oeconomicus* [N. Kõstner]. Eesti kaubanduspoliitik 1922. aasta väliskaubanduse valgusel. — Eesti Majandus, 1923, nr. 13, 198.

<sup>14</sup> Vaba Maa, 1923, 3. aug.; 4. aug.

<sup>15</sup> *Broker*. Meie majanduslisest kriisist. — Eesti Majandus, 1923, nr. 26, 406, 407.

kulla ja kulddeviisidega kahe kolmandiku osas kindlustatud. Küll aga juhtis minister tähelepanu laenukapitalile toetuvate ettevõtete massilise asutamise tagajärjel tekkinud pingele rahaturul. G. Vestel pidas vajalikuks loobuda sõjajärgse konjunktuuri tingimustes tekkinud laenukapitaliga töötavate ettevõtete edasisest toetamisest ning juurdekasvatamisest. Rahvamajandus saab ainult siis tugevatel jalgadel seista, kui ta arvestab oma jõuga — selline oli rahaministri peaseisukoht.<sup>16</sup>

G. Vesteli intervjuus aga puudus enesekriitiline moment. Rahaministri ametis oli ta 1921. aasta algusest ning et Eesti Panga emissioon toimus Rahaministeeriumi kontrolli all, pidi ta olema teadlik selle kasutamisest laenuõudmiste rahuldamiseks. Krediidipoliitika õigetes rööbastesse juhtimiseks polnud minister ise midagi ette võtnud.

Eesti Panga laenupoliitika kohta andis lähemaid seletusi 1923. aasta septembris panga üks direktoreid Johan Sihver. Ta märkis, et pank on kõige enam toetanud laenudega tööstust, lähtudes kahest kaalutlusest. Esiteks suurendada eksporttoodangut, mis aitaks tasakaalustada väliskaubandusbilanssi, teiseks vältida tööpuuduse teravnemist. Uhtlasi teatas ta, et rahapuuduse tõttu antakse edaspidi uusi laene välja vaid tagasilaekumiste piires. Direktor oli seda meelt, et laenude piiramine tervendab majanduselu ja õpetab inimesi oma kapitaliga töötama, mitte aga laenude varal elama.<sup>17</sup>

Panga direktor Leo Sepp soovitas 1923. aasta 2. novembril Riigi Majandusnõukogu istungil tööstusettevõtetele leida endale vajalikku tegevuskapitali sellega, et realiseerida üleliigne kinnisvara, lõpetada võlgumüük, tagasi nõuda võlad, vähendada tootmiskulusid ning viia tootmine vastavusse tellimuste ja turumahuga. Tööstus-Kaubandusministeeriumil soovitas ta teha lõpp ettevõtete asutamispalavikule, piirata asutamislubade väljaandmist ning esitada Eesti Pangale nimekiri ettevõtete kohta, kes vajaksid krediteerimist rahvamajanduse huvidest lähtuvalt.<sup>18</sup>

Erapankade nõukogu esimees Madis Jaakson toetas Eesti Panga kavatsust piirata krediite. Ta märkis, et Eesti majandus elab praegu üle selgenemise ja kainenemise ajajärku ning seetõttu tuleb pankadel tagasihoidlik olla. Laenude suurus peab kooskõlas olema kapitali akumulatsiooniga.<sup>19</sup>

Riigi Majandusnõukogus väljatöötatud seisukoht tööstuse krediteerimise küsimuses nägi ette laenude andmist vaid eksporttööstusele ja siseturgu rahuldavatele elujõulistele ettevõtetele ning pikaajalise odava väliskrediidi muretsemist.<sup>20</sup>

Eesti Pank püüdis küll aasta lõpul krediitide väljaandmises tagasihoidlikum olla, kuid tervikuna kasvasid 1923. aastal Eesti Pangast väljaantud majanduslaenud 1616 mln. marga võrra (arvutusalus: tab. 2). Et mitte kaotada oma valitsevat seisundit kapitaliturul ja vältida hoiusummade väljavõtmist pangast pärast 1923. aasta viimases kvartalis toimunud krediitide piiramist, tõstis Eesti Pank tähtajaliste hoiuste hoiuprotsenti.

1923. aasta detsembris võtsid sotsiaaldemokraadid ja tööerakondlased Riigikogus valitsuse krediidipoliitika terava kriitika alla. Nad ründasid valitsust selle eest, et ta toetas peamise majandusharu, põllumajanduse asemel tööstust ja kaubandust järjest suuremate krediitidega ning ei pööranud tähelepanu nende tagasinõudmisele. Eesti Panka süüdistati riigi valuuta ja kullatagavarade väljalaenamises, inflatsiooni tekitamises ning valeandmete esitamises raha kattevara kohta.<sup>21</sup>

Rahaminister G. Vestel lükkas Riigikogu istungil 19. detsembril 1923 süüdistuse riigi valuuta ja kullatagavara väljalaenamise kohta tagasi.

<sup>16</sup> Päevaleht, 1923, 6. sept.

<sup>17</sup> Kaja, 1923, 5. sept.

<sup>18</sup> ERA, f. 990, n. 1, s. 44, l. 6.

<sup>19</sup> Samas, l. 7.

<sup>20</sup> Samas, l. 8.

<sup>21</sup> II Riigikogu protokollid. 2. istungjärk 1923, prot. 49, veerg 1718, 1719, 1791, 1792.

Ometi selgus mõni aeg hiljem, et tema oponentidel oli õigus olnud: Eesti Pank varjas oma 1922. ja 1923. aasta aruannetes tõelist kattevara seisukorda. Kattevara hulk ei ulatunud 1923. aasta lõpul mitte 75%-ni, nagu väitis rahaminister, vaid 39,6%-ni (normaalseks peeti 40%). Et laenude suurenemine toimus emissiooni arvel, siis sellega seoses kasvas nõudmine valuuta järele marga kursi kindlustamiseks. Valuuta ostmiseks kasutati riigikassa kullatagavarasid, mis kahanesid 15 mln. kuldrublalt 1920. aastal 2,5 mln. kuldrublani 1924. aastal.<sup>22</sup>

Oma sõnavõtus laenupoliitika kohta püüdis G. Vestel Riigikogus avada silmad neil, kes järjekindlalt nõudsid ainult põllumajanduse arendamist. Minister juhtis tähelepanu sellele, et nad olid arvestamata jätnud mitmekülgse majandusstruktuuri, mis oli Eesti territooriumil välja kujunenud Eesti iseseisvumise ajaks. Valitsus aga oli oma majanduspoliitika rajanud just seda struktuuri silmas pidades ning iseseisva riigi olusid ja reaalseid võimalusi arvestades. Eesti Panga põllumajanduslaenude tagasihoidlikkust põhjendas G. Vestel sellega, et panga põhikiri ei võimalda anda pikaajalisi laene. Et tööstusel on tähtis koht siseturu varustamisel ning valuuta hankimisel, siis ongi Eesti Pank tööstust krediteerinud. Päranduseks saadud tsaariaegsed metallitehased, mis olid muutunud rahvamajandusele koormavaks, kuulusid ministri arvates likvideerimisele. Seni oli neil elu sees hoitud vaid sotsiaalsetest kaalutlustest lähtudes.<sup>23</sup>

Üksteise järel puhkenud skandaalid omandiõiguse üle Vene-Balti laevatehase, «Dvigateli» vagunitehase jt. aktsiaseltside vanade ja üleöö tekkinud uute aktsionäride vahel, kelle hulgas oli ka valitsustegelasi, lubavad kahelda valitsuse siiras soovis toetada elujõuetuid ettevõtteid vaid tööliste tööandmise eesmärgil. Ühe motiivina tuleb kindlasti arvestada isikliku rikastumispüüet ebaseaduslikult omandatud aktsiate ja riigi rahade arvel. G. Vestel ise ja teedeminister Karl Ipsberg, kes neis mahhinatsioonides osalesid, pääsesid 1926. aastal vaevu kohtu alla andmisest.

Tööerakondlased, kes G. Vesteli seletusega rahule ei jäänud, avaldasid rahaministrile ja kogu valitsusele umbusaldust ning lahkudes valitsuse koosseisust, tekitasid valitsuskriisi, mis lahenes 1924. aasta märtsis Friedrich Karl Akeli valitsuse ametisse astumisega.

Uus valitsus alustas majanduse tervendamist rahaministri Otto Strandmani saneerimiskava alusel, mille Riigikogu 30. mail heaks kiitis. Kava nägi ette riigi eelarve tasakaalustamist riiklike väljaminekute kärpimisega ametnike arvu vähendamise ja riigikassast antavate krediitide piiramise teel, Eesti Panga laenude kokkutõmbamist, laenuprotsendi tõstmist ja laenude valoriseerimist, impordi piiramist tollide tõstmise abil, ekspordi intensiivistamist ja välislaenu hankimist.<sup>24</sup>

Nende abinõude kindlakäeline elluviimine parandas aasta lõpuks riigi finantsolukorda ja mõjutas oluliselt tööstuse käekäiku.

Eesti Panga laenupoliitika oli eelnevate aastatega võrreldes tunduvalt tagasihoidlikum. Laenusummad suurenesid 1924. aasta jooksul vaid 276,8 mln. marga võrra. Tööstuskrediidi juurdekasv oli 1923. aastal 757,5 mln. marka, 1924. aastal ainult 73 mln. marka (arvutusalus: tab. 2).

Tööstusesse üldse oli 1924. aasta lõpuks investeeritud ligi 4,5 mlr. marka, millest pool oli era- ja väliskapital, pool aga saadud riiklikest vahenditest.<sup>25</sup>

Tööstusettevõtte laenu ülemmääraks seati ettevõtte põhikapital ja neid laene, mis olid sellest suuremad ja mille maksumähtaeg oli möödas või mis ei olnud piisavalt tagatud, hakati sisse nõudma. Laenuprotsent tõseti 9,5 peale.<sup>26</sup>

<sup>22</sup> Eesti Entsüklopeedia. II. Chamfort—Feralia. Trt., 1933, veerg 784, 790.

<sup>23</sup> II Riigikogu protokollid. 2. istungjärk 1923, prot. 57, veerg 2223.

<sup>24</sup> II Riigikogu protokollid. 4. istungjärk 1924, prot. 110, veerg 674—692.

<sup>25</sup> ERA, f. 1831, n. 1, s. 4568, l. 4.

<sup>26</sup> Eesti Majandus, 1924, nr. 24, 453; Eesti Pank 1924. Tln., 1925, 6.

Uute krediitide piiramine, vanade tagasinõudmine ning laenuprotsendi tõstmine viisid pankrotini spekulatiivsetel eesmärkidel asutatud ja ainult laenukapitalile tuginenud ettevõtted ning tegid lõpu ettevõtete asutamispalavikule, nn. gründertumi ajajärgule.

Tööstuse tervendamise kõrval andis muutunud krediidipoliitika tõeke Eesti oludele vastava tööstusstruktuuri väljakujunemiseks.

Alates 1925. aastast alustas valitsus aktiivselt tööstuse arengu reguleerimist. Tööstuse esialgsed arengusuunad kavandati Riigi Majandusnõukogu istungil 23. märtsil 1925 ja need olid järgmised: arendada välja jõumajandus põlevkivi baasil; luua uusi viljakaid tööstusalasid neisse kapitali juhtides; arendada metsa- ja kalatööstust ning laevandust; koondata kapitali ja tööjõudu Eesti oludele vastavatesse ja majanduslikult tasuvatesse tööstusettevõtetesse; toetada Eesti oludele mittevastava suurtööstuse kiiremat ümberkorraldamist. Nende suundade teostamiseks oli esmalt vaja lahendada kapitaliprobleem. Seepärast tuli peatähelepanu suunata kapitali kogumisele, otstarbekale paigutamisele ning täiendava kapitali hankimisele välislaenu teel.<sup>27</sup>

Senini rakendatud abinõud rahvusliku kapitali akumulatsiooni soodustamiseks polnud erilist efekti andnud. Nüüd võeti kasutusele uus abinõu — tööstuse sünditserimine. Selle suuna propageerija ja elluviija oli rahaminister Leo Sepp, kes 1924. aasta detsembrist kuni 1926. aasta jaanuarini täitis ka kaubandus-tööstusministri kohuseid. L. Sepp pidas sündikaati tööstuse ideaalseks organisatsioonivormiks, mis võimaldab tööstuse arengut plaanipäraselt korraldada valitsuse ja ühiskonna kontrolli all ning väldib konkurentsi. Tema arvates oli klassikaline konkurentsiteooria vildakas ning Eesti oludes ei sobinud seda hoopiski rakendada. Siinse terava kapitali- ja turupuuduse puhul võivad tööstusettevõtted omavahelises metsikus võistluses tegevuskapitalist hoopis ilma jääda — oli L. Sepa kindel seisukoht.<sup>28</sup> Seega ei arvestanud minister tõsiasja, et mitte konkurentsi elimineerimisega, vaid vastupidi, vaba konkurentsi tingimustes tõuseb kaupade võistlusvõime siseturul. See omakorda on nende läbilöögivõime tagajaks välisurul.

Kaubandus-Tööstusministeerium asus energiliselt reguleerima ettevõtete asutamist. Tootmisaladel, kus ministeeriumi arvates konkurents võis ohustada tegutsevaid vabrikuid ja tehaseid, uusi asutada ei lubatud. Selline olukord viis ühe ettevõtte või ettevõtete grupi monopoolse seisundini siseturul ning võimaldas neil hoida hindu kõrgel. Esimesena koondusid sündikaadiks suuremad tubakavabrikud 1924. aastal ning andsid oma saaduste müügi ainuõiguse siseturul aktsiaseltsile «Eesti Kaubandus». 1925. aastal ühinesid sündikaadiks paberivabrikud. Määrati kindlaks, kui palju iga vabrik peab siseturu jaoks toodangut andma, ja asutati aktsiaselts «Eesti Paber» müügi ainuõigusega siseturul. Mõni aasta hiljem asutati sündikaat ka tekstiilitööstuses ning naha- ja jalatsitööstuses, kartell õlletööstuses, riiklik monopol tuletikutööstuses.

1925. aasta lõpuks olid valitsusel välja töötatud tööstuspoliitika sihtjooned ja neid tutvustas 5. novembril Riigikogu istungil L. Sepp. Valitsuse kogu majanduspoliitilise kontseptsiooni aluseks oli seisukoht, et Eesti rahvamajanduse prioriteetne haru on põllumajandus, kuid selle kõrval tuleb arendada tööstust ja teisi majandusharusid. Siseturu küllaldane varustatus tööstuskaupadega ning nende ekspordi suurenemine olid tõestanud tööstuse elujõulisust. Valitsus pidas vajalikuks edaspidi aktiivsemalt sekkuda tööstuse arengu reguleerimisse, mitte aga ootama jääda, et «metsik võistlus ise kõik tagajärjed saavutaks».

Kavas oli muuta tollipoliitikat. Valitsus leidis, et tollidega on Eesti tööstusele piisavalt kaitset pakutud ning edaspidi minnakse kaitsetollide

<sup>27</sup> ERA, f. 990, n. 1, s. 69, l. 23.

<sup>28</sup> II Riigikogu protokollid. 9. istungjärk 1925, prot. 270, veerg 862—864.



alandamise teed. Seda aga tehakse järk-järgult tööstusharude kaupa, arvestades nende konkurentsivõimet.

Tööstusmaksude puhul leiti, et maksukoorem vastab tööstuse kandejõule, kuid maksusüsteem ise vajab korrastamist ja ühtlustamist, eriti tööstuse maksustamisel maa ja linna omavalitsuse poolt.

Tähtsa ülesandena seadis valitsus enda ette turu laiendamise tööstuskaupade jaoks. Küsimust pidi aitama lahendada tolliuniooni ja majandusuniooni sõlmimine Läti Vabariigiga. Turuküsimuse lahendamise kõrval nähti selles võimalust vältida paralleeltööstusharude loomist ja kasutada kapitali otstarbekamalt.

Valitsus pidas vajalikuks kaasata tööstuse arendamiseks väliskapitali ning luua selle tõmbamiseks Eesti tööstusesse vajalikud eeldused. Olemasoleva tööstuse madalat kasumiprotsenti arvestades loodeti väliskapitali juurde tõmmata eelkõige põlevkivitööstusesse kui perspektiivsesse tootmis-  
harusse.<sup>29</sup>

1925. aasta lõpul tekkis vajadus ümber korraldada krediidsüsteem. Deflatsiooni abil oli küll marga kurss õnnestunud stabiliseerida, kuid Eesti kapitalituru vaesuse tõttu hakkas see rahvamajanduse arengule pidurdavalt mõjuma. Kuldbilansi seaduse<sup>30</sup> rakendamine, mille eesmärgiks oli saada ülevaade ettevõtete tegelikust finantsseisukorrast, tõi selgelt esile ettevõtete suure vajaduse krediitide järele. Seisuga 1. jaanuar 1926 moodustas tööstuse omakapital vaid 41% amortisatsioonist puhastatud tööstusbilansist.<sup>31</sup> Eesti Pangal aga, kelle laenu moodustasid üle 60% majanduslaenu üldsummast, oli valitsuse ettekirjutus, mis keelas uute laenude väljaandmise emissiooni suurendamise abil ning mis kohustas panka rangelt jälgima põhikirja täitmist.<sup>32</sup>

Tööstusettevõtetele pikaajalise laenu muretsemine muutus eluliselt vajalikuks ja vajas kiiret korraldamist. Seda suudeti teha aga alles 1928. aastal.

Kapitalinälga aitas vähendada väliskapital, kelle silmis Eesti prestiiž oli tõusnud seoses stabiilsuse saavutamise ja majanduses ning edukalt kulgevate läbirääkimistega välislaenu saamiseks Rahvasteliidu garantiil.

1926. aasta alguseks oli Eesti tööstusesse paigutatud uut väliskapitali aktsiakapitalina, pika- ja lühiajaliste laenudena 4,2 mln. marka (2,4 mln. naelsterlingit). Ligi 70% väliskapitalist moodustas Inglise kapital, kelle huviobjektideks olid tekstiili-, paberi- ja vineeritööstus. Põlevkivitööstusesse paigutatud 100 000 naelsterlingit (181 000 marka) oli Rootsi ja Inglise päritoluga.<sup>33</sup>

Kuid nagu kapitaliprobleem, nii jäi Eesti tööstusele teravaks turuprobleemgi ja seda kaupade kallidusest tingitud madala konkurentsivõime tõttu. Sellest tulenevalt on alates 1926. aastast jälgitav valitsuse tööstuspoliitika suuna võtmine tööstuse täielikumaks orienteerumiseks siseturule. Kõigile tarbijaile pandi südamele rahulduda kodumaiste kaupadega. Asutustele, kes riiklikku toetust said, pandi maksma määrus, millega neid kohustati esmajärjekorras andma tellimusi kodumaistele ettevõtetele. Määruse täitmise eest kandis hoolt välistellimuste komisjon, kelle kaudu toimus kõigi välistellimuste vormistamine. Tööstusettevõtteid omakorda kutsuti üles mitmekesistama oma toodangut ja parandama selle kvaliteeti. Sellega seoses võimendus kvalifitseeritud kaadri ettevalmistamise probleem, vajadus kiiremini välja arendada kutseharidussüsteem.

Eesti Pank sai 1926. aasta juunis valitsuse instruksiooni laenupoliitika

<sup>29</sup> II Riigikogu protokollid. 9. istungjärk 1925, prot. 270, veerg 851—866.

<sup>30</sup> Vt. Riigi Teataja, 1926, nr. 2, 18—20; nr. 18, 165, 166.

<sup>31</sup> Eesti Majandus. Vihk 9. Aktsiaseltside, osaühisuste ja ühistegeliste asutiste äriseisul 1. I 1926. a. (kuldbilansid). Tln., 1927, 13.

<sup>32</sup> Vabariigi Valitsuse koosolekute protokollid, 1925, 6. mai, nr. 50, p. V; Eesti Majandus, 1925, nr. 21, 348.

<sup>33</sup> The Estonian Economic Review, 1926, nr. 2, 10.

kohta. See nägi ette välja anda uusi lühiajalisi laene tegevuskapitaliks vaid elujõulistele ettevõtetele likviidsete tagatiste vastu, juhtida esmajärjekorras laene väike- ja kesktoöstusesse ning likvideerida kiiresti mitte-elujõuliste ettevõtete pandid ja tagatised.<sup>34</sup>

Maksujõuetute ettevõtete hulgas, kelle varanduse likvideerimisele Eesti Pank asus, olid tsaariaegsed ettevõtted Peetri ja Vene-Balti laevatehas ning R. Mayeri keemiateshas.

Raskused välisturu leidmisel sundisid teisi tsaariaegseid ettevõtteid tagasihoidlikud olema nii uue kapitali investeerimises ettevõtetesse kui ka toodangu mahu suurendamises, et mitte ise sattuda maksujõuetute ettevõtete hulka. 1927. aasta märtsis tõstatati Riigi Majandusnõukogus küsimus kapitali investeerimise lõpetamisest isegi põlevkivitööstusesse, mida valitsuse eelmisel aastal oli otsustanud forsseeritult arendada. Täiendava kapitalimahutuse puhul oleks põlevkivitööstuse toodang ületanud siseturu mahu ning vajanud välisturgu.

Valitsuse tähelepanu juhiti asjaolule, et majanduspoliitikat ei tohiks taandada ainult krediitpoliitikale, vaid see eeldab aktiivset tegutsemist ka turgude leidmisel.<sup>35</sup>

Nii kapitali- kui ka välisturu kitsikuse tõttu tehti investeringuid tööstusesse vähe ning need olid peamiselt suunatud siseturu varustavatesse ettevõtetesse. Tööstustoodangu juurdekasv aastail 1926—1927 oli eelnevate aastatega võrreldes väike. 1925. aastal kasvas tööstuse netotoodang 3840 mln. margalt 4280 mln. margani, seega juurdekasv oli 440 mln. marka. 1926. aastal suurenes tööstuse netotoodang vaid 80 mln. marga, 1927. aastal 120 mln. marga võrra.<sup>36</sup> 1927. aastal anti Eestile välislaen 1 350 000 Inglise naelsterlingi ulatuses. Selle saamiseks oli Eesti Rahvasteliidu poole pöördunud juba 1924. aastal. Sellest 1 mln. läks rahareformi teostamiseks Eesti Panga käsutusse, viimane muudeti emissiooni keskpannaks. Alates 1. jaanuarist 1928 hakkas Eestis kehtima Eesti marga asemel uus rahaühik — Eesti kroon, mille väärtus võrdus 0,403 226 g puhta kulla väärtusega. Samast kuupäevast tegevust alustanud Pikalaenu Pangale anti välislaenust tegevuskapitaliks 350 000 Inglise naelsterlingit. Panga ülesandeks oli anda pikaajalisi majanduslaene põllumajandusele, tööstusele, ehitustegevusele ja laevandusele. Kõik Eesti Pangas olnud tööstusettevõtete pikaajalised laenukohustused anti samuti üle Pikalaenu Pangale. Seekord töötas Vabariigi Valitsus välja kindla laenupoliitika. Esmajärjekorras kuulusid rahuldamisele laenuaotlused põllumajandusliku tööstuse, eriti meiereide võrgu arendamiseks. Teises järjekorras krediteeriti ettevõtteid, kes töötasid ümber põllumajandusaadusi või maapõuevarasid. Viimases järjekorras tuli rahuldada kaitsetollideta tegutsemisvõimelised ettevõtted.<sup>37</sup>

Kindla krediitpoliitika kõrval uuriti turukonjunktuuri ning hoiti uute ettevõtete loomine kontrolli all.

1927. aasta lõpul ametisse kutsutud valitsuses vahetas 1924. aasta detsembrist rahaministri postil olnud Leo Sepa välja Anton Teetsov, kes erinevalt L. Sepast ei pooldanud sugugi riigi reguleerivat osa majanduselus. Oma eelarvekõnes 24. jaanuaril 1928 Riigikogus pidas ta selle suuna arendamist ebaõigeks. Ühtlasi esitas ta kava, mis pidi tagama tööstuse eduka arenemise. See nägi ette välisturgude laiendamist tööstussaadustele kaubalepingute sõlmimise teel; sisseveotollide vähendamist toorainelt ja poolfabrikaatidelt ning kaupadelt, mida kodumaine tööstus ei valmistanud; laenutingimuste kergendamist laenuprotsendi alandamisega ning maksukoorma kergendamist tulumaksu vähendamisega.

<sup>34</sup> Vabariigi Valitsuse koosolekute protokollid, 1926, 9. juuni, nr. 58, p. XVII.

<sup>35</sup> ERA, f. 990, n. 1, s. 79, l. 40, 41.

<sup>36</sup> Eesti arvudes 1920—1935, 119.

<sup>37</sup> III Riigikogu protokollid. 3. istungjärk 1927, prot. 73, veerg 1820.

Ühtlasi teatas ta valitsuse kavatsusest väike- ja kesktööstuse arendamiseks juhtida sinna värsket kapitali 2 mln. krooni ulatuses. Suurtööstuse suhtes avaldas minister lootust, et see suudab leida vajaliku kapitali välismaalt.<sup>38</sup>

1929. aasta juulis ametisse kutsutud riigivanema Otto Strandmani valitsus kuulutas tööstuse ja kaubanduse aluseks eraalgatuse ja vaba võistluse põhimõtte.<sup>39</sup>

Ühe osa välislaenu suunamine krediitide otstarbeks avas võimalused uuteks investeringuteks ning ühtlasi ka tööstustoodangu suurendamiseks. 1928. aasta lõpul saavutas tööstustoodang kõrgseisu — 52,7 mln. krooni.<sup>40</sup> Aastail 1925—1929 investeeriti tööstusesse ligi 20 mln. krooni, seda peamiselt kahel viimasel aastal.<sup>41</sup> Ulatuslikumaid kapitalimahutusi tehti põlevkivi-, tekstiili-, toidu- ja maitseainetööstusesse.

Teiselt poolt oli tööstuse tõus 1928. aastal seotud välisturukonjunktuuri paranemisega. 1925. aasta lõpuks suutsid Euroopa riigid toibuda lõplikult Esimese maailmasõja tagajärgedest, ületasid sõjaeelse põllumajandus- ja tööstustoodangu taseme ning läksid edasi tõusu suunas, saavutades aastail 1928—1929 sõjajärgse kõrgtaseme. Eriti kiires tempos arenes rahvusvaheline kaubandus. 1929. aasta alguseks oli Eesti seotud kaubanduslepingutega 20 riigiga. Eesti tööstustoodangust läks kolmandik välis- turule. Tööstuskaupadel oli põllumajandussaaduste kõrval ekspordi struktuuris tähtis koht, ulatudes 1928. aastal 35% -ni. Eesti väliskaubanduse osatähtsus maailma väliskaubanduses oli küll väike — 1928. aastal 0,1%, kuid võrreldes 1925. aastaga (0,09%) näitas vähest tõusu. Oma väliskaubanduse käibelt asus Eesti 1928. aastal 150 riigi hulgas 61. kohal. Balti riikidest jäi Eestist tahapoole vaid Leedu oma 71. kohaga.<sup>42</sup>

Tööstus, kus oli hõivatud 15% elanikkonnast, andis aastail 1928—1930 veerandi Eesti rahvamajanduse kogutoodangust.<sup>43</sup>

1929. aastal ilmnesis maailmamajanduses kriisinähtused. Hinnad langesid, turud ahenesid. Eesti tööstusesse, kus toodang jäi püsima 1928. aasta tasemele, saabus kriis alles 1930. aastal.

1920. aastate lõpuks oli Eestis loodud tööstusele nii nagu kogu majandusele kindel vundament. Eesti oli lülitunud maailmaturu süsteemi. Suur osa selles oli kaheldamatult riiklikul tööstuspoliitikal, eriti krediidipoliitikal.

<sup>38</sup> III Riigikogu protokollid. 5. istungjärk 1928, prot. 119, veerg 41, 54, 55.

<sup>39</sup> IV Riigikogu protokollid. 1. istungjärk 1929, prot. 3, veerg 13.

<sup>40</sup> Eesti arvudes 1920—1935, 119.

<sup>41</sup> ERA, f. 1831, n. 1, s. 4568, l. 7.

<sup>42</sup> Tooms, A. Balti riikide väliskaubandus 1924—29. — Eesti Statistika, 1930, nr. 99, 58.

<sup>43</sup> Janusson, J. Eesti majanduslik areng. Tln., 1932, 10.

Esitanud O. Lugus

Toimetusse saabunud  
16. X 1990

Майе ПИХЛАМЯГИ

## ПРОМЫШЛЕННАЯ ПОЛИТИКА ПРАВИТЕЛЬСТВА ЭСТОНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В 1920-е ГОДЫ

За первой мировой войной последовали распад Российской империи и образование независимых государств, среди которых была и Эстонская Республика.

Эстония унаследовала крупную промышленность, прежде успешно работавшую на нужды российского рынка. Поэтому правительство поддерживало программу восстановления и развития крупной промышленности. Правительство стало главным кредитором промышленности через государственный банк — Эстонский банк, который действовал и в качестве коммерческого.

С отделением от России изменились и прежние рыночные условия. Российский рынок закрылся. В ожидании восстановления этого рынка большая часть промышленности востонского банка была направлена на поддержание крупной промышленности в действии и на производство товаров «на склад». К концу 1922 г. рассеялись иллюзии насчет российского рынка. Промышленность перестроилась на удовлетворение нужд местного и мирового рынка.

Предприятия текстильной, целлюлозной, цементной и деревообрабатывающей промышленности более или менее успешно работали на экспорт. Проблема рынка для востонской промышленности оставалась по-прежнему острой. Судостроительные заводы не сумели перестроиться и были ликвидированы.

Благодаря правительственной либеральной политике кредитования и высоких процентных таможенных тарифов возник интерес к нуждам местного рынка. В 1918—1924 гг. было создано значительное количество новых предприятий.

К 1924 г. ссуды Эстонского банка достигли 4,7 млрд. марок. Большинство их было заморожено, что поставило под удар финансовую систему в целом. В 1925—1927 гг. были приняты меры для оздоровления промышленности: ограничены новые государственные ссуды, взысканы старые долги, ликвидированы обанкротившиеся предприятия, а жизнеспособные объединены в синдикаты. В 1928 г. промышленности были предоставлены долгосрочные ссуды за счет части иностранного займа. С одной стороны, это улучшило ее финансовое положение, а с другой — послужило толчком к развитию многих предприятий.

В конце 1920-х годов промышленность и экономика Эстонской Республики стояли уже на прочном фундаменте. Немаловажную роль в этом сыграла, несомненно, промышленная политика правительства, особенно его политика кредитования.

*Maie PIHLAMÄGI*

#### GOVERNMENT'S INDUSTRIAL POLICIES IN THE REPUBLIC OF ESTONIA IN THE 1920s

One of the results of World War I was the collapse of the Russian Empire. Several new countries came into existence, among them Estonia.

Estonia had inherited a large-scale industry from czarist Russia, which had been developing rapidly from the 1890s onward. The Government decided to support the program of the industrial circles for preserving and developing the existing large-scale industry. There was no capital in the country. The chief difficulty was where to get resources to support Estonian industries. The state encouraged private enterprises by developing a broad scheme of state credits, allocated by the Bank of Estonia. The bank became at once an issuing as well as a commercial bank.

The separation from Russia brought about a radical change in the market conditions under which the industry of Estonia used to operate. The large Russian market was closed. The vast majority of the industrial loans of the Estonian Bank were used for assistance to large-scale industries to keep them in operation and give production for stockpiling till the market in the east would be open. The year 1922 came to the end with precarious illusions towards the Russian market. The industries had to adapt themselves to the small Estonian home market and to look for new markets abroad. The textile, paper and cement works were more or less successful in their export activities. But the shipyards were not able to adapt to the new conditions. The experiments that were made to revive their activities proved a failure each time. Finally the shipyards were shut down. The struggle for markets was and remained hard for Estonian export industries.

However, thanks to the Government's liberal credit policy and tariff protection, the Estonian internal market became of interest for the establishment of new industrial enterprises which could meet the local demand. The result was that a considerable number of industrial undertakings were created in 1918—1924 having in view the domestic market.

The liberal credit policy of the Government led to the investment of 4.7 milliard marks in industrial undertakings by the Estonian Bank. The bulk of these credits were frozen and in 1923—1924 they endangered the whole financial system. Industrial credits granted by the bank had to be revised and the necessity of placing the issue of banknotes on a better footing was recognized.

A number of measures aimed at reorganizing industry on a sound basis came in force in 1925—1927. The state credit was reduced, repayment of the loans was demanded, a considerable number of less adaptable works were shut down. The Government attenuated competition by combining the interests of the surviving enterprises. Nearly all industries were united into syndicates. The financial situation of industry was improved with the assistance of foreign loans in 1928: a system of long-term credits was established. On the other hand, attraction of foreign capital to many industrial undertakings was an important factor in the development of Estonian industry.

By the end of the 1920s a firm foundation for industry as well as for economy as a whole was established. There is no doubt that the Government's industrial policies, especially its credit policy played a prominent role in this.